

Γιατί κλοτσάτε τους όρους;

Κώστας Βαλεοντής

Why do you spurn a term?

Kostas Valeontis

Εισαγωγή

«κλοτσώ» έναν όρο; Δεν είναι υπερβολή!

Η αρνητική αντίδραση με την οποία αντιμετωπίζονται συχνότατα οι **νέοι όροι** μπορεί να εκδηλωθεί ως παντελής **αγνόηση** έως **περιφρόνηση** ακόμη και ως **εμπαιγμός** και **χλεύη**.

Ποια είναι τα στοιχεία που αφορούν τους όρους τα οποία προκαλούν τα παραπάνω συναισθήματα;

Τι είναι αυτό που κάνει κάποιον που **πρωτοακούει** έναν **νέο όρο**, δηλαδή έναν **όρο** του οποίου την **έννοια** ακόμα μπορεί και να μην την γνωρίζει, να τον απορρίπτει ευθύς εξαρχής;

Πώς εμπλέκονται στο ζήτημα αυτό οι αρχές σχηματισμού όρων του ISO;

Εισαγωγή

νέα γνώση → νέες έννοιες
νέες έννοιες → νέοι όροι
νέοι όροι → νέες συμφωνίες

Κάθε **νέος** όρος βασίζεται σε μια **νέα** συμφωνία.

Ένας **νέος όρος** δεν πρόκειται ποτέ «να τα πει όλα» για την **νέα έννοια** που παριστάνει, πράγμα που μπορεί να κάνει ένας **καλός ορισμός**.

Πριν απορρίψουμε (πολλές φορές μετά βδελυγμίας) έναν **νέο όρο**, καλό είναι να μελετήσουμε πρώτα την **έννοια** και τα **χαρακτηριστικά** της ώστε να αναγνωρίσουμε ποιο ή ποια από τα χαρακτηριστικά αυτά **προβάλλονται** από τον όρο·

να κατανοήσουμε, δηλαδή, τη **συμφωνία** που υπάρχει πίσω από τον όρο.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Οι λέξεις – από μόνες τους – δεν σημαίνουν τίποτα!

Οι λέξεις είναι:

- είτε **ομάδες διαδοχικών ήχων** (φθόγγων) που παράγονται από τον *λάρυγγα*, διαμορφώνονται από την *φωνητική συσκευή* και εκπέμπονται από το *στόμα* (και την *μύτη*) του ανθρώπου, αλλά και συλλαμβάνονται από το αυτί και αποθηκεύονται στον εγκέφαλο ως *ακουστικές εικόνες* μαζί με τον τρόπο παραγωγής τους από τα μέρη του σώματος που συμμετέχουν στην δημιουργία τους (*κιναισθητικές εικόνες*)
- είτε οι **ζωγραφιές αυτών των φθόγγων** πάνω σε κάποιο *υλικό μέσο* (π.χ. πάνω σε μια πέτρα, στο μάρμαρο μιας κολόνας, στον πάπυρο ή στην περγαμηνή ενός αρχαίου βιβλίου, στο χαρτί, στην οθόνη ενός υπολογιστή ή ενός κινητού), που συλλαμβάνονται από το μάτι και αποθηκεύονται στον εγκέφαλο ως *οπτικές εικόνες*
- είτε οι «**άυλες**»*) **μορφές** με τις οποίες παριστάνονται αυτοί οι **ήχοι** ή αυτές οι **ζωγραφιές** μέσα στα *ηλεκτρικά ρεύματα* των καλωδίων ή στα *ηλεκτρομαγνητικά πεδία* των οπτικοακουστικών μέσων πριν φτάσουν στα *αυτιά* μας ή στα *μάτια* μας.

*) που αν εξεταστούν αυστηρά δεν είναι «άυλες».

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Καί στις τρεις περιπτώσεις, όμως, τις λέξεις μόνο ο ανθρώπινος νους τις (έχει) κάνει να σημαίνουν αυτό που σημαίνουν.

Είναι αλήθεια ότι «**νους** ορά και **νους** ακούει»*) και ότι χωρίς την νοητική επεξεργασία θα ήταν άχρηστες οι πληροφορίες που συλλαμβάνουν τα αισθητήρια όργανα.

Από τον νό-ο (**νου**) παράγεται το νο-έω (**νοώ**), που πρωταρχικά σήμαινε «βλέπω» και αργότερα «αντιλαμβάνομαι με τον νου».

Και όταν ο άνθρωπος εν-νοεί τότε «φέρει ή έχει μέσα στην σκέψη του / στον **νου** του / στο μυαλό του» τα ερεθίσματα που προέρχονται από τις ιδιότητες των αντικειμένων, των οντοτήτων του εξωτερικού κόσμου – του κόσμου «έξω από τον νου του» – και σχηματίζει τις έν-νοιές τους.

«Νοῦς ὀρα̃ καὶ νοῦς ἀκούει· τὰλλα κωφὰ καὶ τυφλά.»

(Επίχαρμος)

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Κάθε μία από αυτές τις **έννοιες** – τις «αντανακλάσεις», δηλαδή, των αντικειμένων στον νου του – τις έχει αντιστοιχίσει ή τις αντιστοιχίζει με **μία ή περισσότερες λέξεις**.

Και κάθε τέτοια **λέξη ή ομάδα λέξεων (φράση)** που είναι αντιστοιχισμένη με μία **έννοια** είναι ένας **όρος**, είτε πρόκειται για έννοια της γενικής γλώσσας είτε για έννοια κάποιας από τις ειδικές γλώσσες που υπάγονται στην γενική γλώσσα.

Ποιος καθορίζει όμως αυτήν την αντιστοιχία;

Η απάντηση είναι: **ο νους του ανθρώπου**.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Κάθε όρος βασίζεται σε μία ή περισσότερες **συμφωνίες** ή **συμβάσεις**: συμφωνίες μεταξύ των λίγων ή πολλών ατόμων που χρησιμοποίησαν ή χρησιμοποιούν τον όρο.

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, έναν κοινό μονολεκτικό όρο της γενικής γλώσσας: την λέξη **μητρότητα** αντιστοιχισμένη με την **έννοια** που ορίζεται σήμερα από ένα λεξικό ως «*η κατάσταση ή η ιδιότητα της γυναίκας που είναι μητέρα*»

και ας επιχειρήσουμε να εξετάσουμε και να διακρίνουμε κάποιες από τις **κύριες** συμφωνίες που κρύβει «πίσω» της.

Πρώτη κύρια συμφωνία

Το μωρό είναι στην «κούνια» του, όποια κι αν είναι αυτή η κούνια (μια προστατευμένη γωνιά σε μια σπηλιά ως μια σύγχρονη κούνια).

Ο μόνος τρόπος «δήλωσης» της παρουσίας του και «επικοινωνίας» του με το περιβάλλον είναι το κλάμα .

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Το μωρό κλαίει από την πρώτη στιγμή που «ανέπνευσε» χωρίς κανέναν πρόσθετο κόμπο, γιατί η ίδια η αναπνοή του, στην φάση της εκπνοής, είναι αυτή που δημιουργεί και τη φωνή του· είναι αυτή που θέτει σε παλμική δόνηση τις φωνητικές χορδές που βρίσκονται στον λάρυγγά του, από όπου και ξεκινάει ο λαρυγγικός τόνος και η μεγαλειώδης δημιουργία της ανθρώπινης φωνής. Το μωρό εκπνέοντας μπορεί και κλαίει!...

Ο λαρυγγικός τόνος βγαίνει αβίαστα χωρίς καμιά διαμόρφωση· η στοματική κοιλότητα και η ρινική κοιλότητα είναι ανοικτές και χαλαρές·

Το κλάμα, λοιπόν, που βγαίνει από το ανοιχτό στόμα του μωρού είναι, καταρχάς, ένας αδιαμόρφωτος (άναρθρος) ήχος πολύ κοντά στο «άααα...!»

Και αν, στο «ξεκίνημα» αυτού του ήχου η ράχη της γλώσσας τύχει να είναι κοντά στον ουρανίσκο τότε ακούγεται και σαν «γάααα...!» ή «γουάααα...!»

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Το μωρό, όμως, μπορεί να σιγοκλαίει και με κλειστό στόμα· και τότε ο αέρας της εκπνοής βγαίνει από την μύτη φέρνοντας στο περιβάλλον τον λαρυγγικό τόνο που ακούγεται σαν μουρμουρητό: «μμμμ...»).

Κλαίει, λοιπόν, το μωρό δηλώνοντας «**εδώ είμαι και χρειάζομαι κάποιον!**» και κάποιος σκύβει αποπάνω του, και το παίρνει στην αγκαλιά του. Αυτός ο κάποιος είναι κανονικά – ποιος άλλος; – η **μητέρα** του.

Το κλείσιμο και άνοιγμα των χειλιών – είτε τυχαία είτε αντανακλαστικά – με την ταυτόχρονη χαλαρή θέση της επιγλωττίδας – που συνδέει (συζευγνύει) την στοματική κοιλότητα με την ρινική κοιλότητα – μετατρέπει τυχαία κάποια από τα «**άααα...!**» του μωρού σε «**μάααα...!**».

Και νά η πρώτη αρθρωμένη συλλαβή από το μωρό του ανθρώπου: «**μα**»!

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Ο **φθόγγος «α»** – φωνητικό σύμβολο: [a] – ή περίπου αυτός είναι, λοιπόν, **το πιο εύκολο φωνήεν** που μπορεί να αποδώσει η φωνητική συσκευή του μωρού,

ο **φθόγγος «μ»** – φωνητικό σύμβολο: [m] – είναι **το πιο εύκολο σύμφωνο**,

ενώ η **συλλαβή «μα»** – φωνητικό σύμβολο: [ma] – είναι **η πιο εύκολη συλλαβή** που μπορεί να αρθρώσει,

γιατί αυτή παράγεται με ένα απλό κλείσιμο και στη συνέχεια άνοιγμα των χειλιών, αφήνοντας τον αέρα της εκπνοής (που «μεταφέρει» τον άναρθρο λαρυγγικό τόνο) να βγει αβίαστα στο μεγαλύτερο μέρος του από το ανοικτό στόμα και σε ένα μικρό μέρος του από τη μύτη.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Το μωρό κλαίει κάθε τόσο για οποιαδήποτε ανάγκη του. Βγάζει ήχους «άααα...!» «άααα...!» «μάααα...!» «άααα...!» «μάααα...!» «μάααα...!»· ωστόσο η μητέρα του σκύψει πάνω και φροντίσει για το πρόβλημά του.

Σύντομα η συλλαβή «μα» συσχετίστηκε με το πρόσωπο της μητέρας· τόσο μέσα στον στενό κύκλο της οικογένειας όσο και στον ευρύτερο κύκλο της ομάδας, της κοινότητας.

Και, νά· η πρώτη συμφωνία! Η συλλαβή «μα» συνδέθηκε αυθόρμητα, από τα μέλη της κοινότητας, με την μητέρα.

Την σπουδαιότητα της συλλαβής «μα» με εκφορά [ma] ή με φωνήεν παραπλήσιο προς το ελληνικό «α» [a] την διαπιστώνει κανένας με μια ματιά στον πίνακα που ακολουθεί, όπου αναγράφονται οι λέξεις διάφορων γλωσσών για την έννοια «μητέρα» / «μάννα» / «μαμά».

Λέξεις-όροι για την έννοια «μητέρα» 1/4

- Afrikaans:** formal moeder (af); informal ma (af)
- Albanian:** nënë (sq), ëmë (sq)
- Aragonese:** mai (an) f
- Armenian:** մայր (hy) (mayr), (informal) մամա (hy) (mama)
- Assamese:** মা (as) (ma)
- Asturian:** madre (ast), ma (ast)
- Baluchi:** مات(mát), ماس(más)
- Basque:** ama (eu)
- Belarusian:** маці (be) (máci) f, мама (be) (máma) f
- Bengali:** মাতা (bn) (mata) f, মা (bn) (ma) f
- Bulgarian:** майка (bg) f
- Catalan:** mare (ca) f
- Chinese:** 母 (cmn) (mǔ), 母親 (cmn), 母亲 (cmn) (mǔqīn), 妈妈 (cmn) (māma)
- Czech:** matka (cs) f
- Danish:** moder (da), mor (da) c
- Dutch:** moeder (nl) f
- English:** mother, mom
- Estonian:** ema (et)
- Faroese:** móðir (fo) f, mamma (fo) f
- French:** mère (fr) f
- Friulian:** mari

Λέξεις-όροι για την έννοια «μητέρα» 2/4

German: **M**utter (de) f

Greek: Ancient: **μή**τηρ (mētēr) f

Greek: Modern: **μη**τέρα (el) (mitéra) f, (colloquial) **μά**να (el) (mána) f, **μα**μά (el) (mamá) f

Gujarati: મા (gu) (**mā**) f

Hawaiian: **ma**kuahine

Hebrew: אמ(א) (**mā**) f

Hindi: माता (hi) (**mā**tā) f, माँ (hi) (**mā**) f, मादर (hi) (**mā**dar) f

Icelandic: **ma**mma (is) f, **mó**ðir (is) f

Interlingua: **ma**tre (ia)

Irish: **má**thair (ga) f

Italian: **ma**dre (it) f

Japanese: 母 (ja) (はは, haha), お母さん (ja) (おかあさん, o-kāsan), ママ (ja) (**ma**ma)

Karelian: e**mä**

Komi: мам (**mam**), ань (an')

Korean: 엄마 (ko) (eom**ma**)

Lao: ມາ (lo) (**mēē**)

Latin: **mā**ter (la) f

Latvian: **mā**te (lv) f

Lithuanian: **mo**tė (lt) f, **mo**tina (lt) f

Livonian: je**mā**, ā**ma**

Lombard: **ma**der

Lower Sorbian: **ma**ś f, **ma**šeś f, **ma**šerka f, **ma**ma f, **ma**minka f

Luganda: **ma**ama

Luhya: **mai**

Λέξεις-όροι για την έννοια «μητέρα» 3/4

Luo: mama

Luxembourgish: Mamm (lb) f

Malay: ibu (ms), emak (ms)

Malayalam: അമ്മ (ml) (amma)

Maltese: omm (mt), mamà (mt), ma (mt)

Maori: matua (mi) wahine (mi), ewe (mi)

Marathi: माता (mr) (mātā) f

Meru: mama

Navajo: amá

Nepali: आमा (ne) (āmā) f

Norwegian: mor (no) c, mamma (no) c, moder (no) c

Novial: matra, patra

Ossetian: мад (mad)

Ottoman Turkish: مادر(mâder)

Pashto: مور(ps) (mor) f

Persian: مادر(fa) (mādær), مامان(fa) (māmān) f, والده(fa)

Phrygian: μητερε (mitere)

Polish: matka (pl) f, mama (pl) f

Portuguese: mãe (pt) f

Punjabi: ਮਾਂ (pa) (mā), ਮਾਤਾ (pa) (mātā)

Quechua: mama (qu)

Romanian: mamă (ro) f

Russian: мать (ru) (mat') f, мама (ru) (máma) f (colloquial), ма-тушка (ru) (mátuška) f,

Sanskrit:मातरः (sa) (mātarah) f

Λέξεις-όροι για την έννοια «μητέρα» 4/4

Scottish Gaelic: màthair (gd) f

Serbo-Croatian / Cyrillic: мат (sh) f, мати (sh) f, мајка (sh) f

Serbo-Croatian / Roman: mat (sh) f, mati (sh) f, maјка (sh) f

Sicilian: matri (scn) f

Sindhi: ماء(sd) (mā'u), اما(sd) (āmā)

Slovak: matka (sk) f

Slovene: mati (sl) f

Sorbian / Upper Sorbian: mać (hsb) f

Spanish: madre (es) f

Swahili: mzazi (sw), mama (sw)

Swedish: mor (sv) c, moder (sv) c

Tajik: модар (tg) (modar)

Tamil: அம்மா (ta) (ammaa),

Thai: แม่ (th) (māe), มารดา (th) (maandaa)

Tocharian A: mācar B: mācer

Tok Pisin: mama (tpi), mami (tpi)

Ukrainian: мати (uk) (máty) f, мама (uk) (máma) f

Urdu: ماما(ur) (mātā) f, ماں(ur) f, مادر(ur) (mādar) f

Vietnamese: me (vi), (South Vietnam) má (vi)

Welsh: mam (cy)

Yiddish: מאַמען(yi) (mame) f, מוטער(yi) (muter) f

Zazaki: ma

Zulu: umama (zu)

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Δεύτερη κύρια συμφωνία

Με βάση την συλλαβή «μα» για την αναφορά στο πρόσωπο της μητέρας και στην έννοια «μητέρα», στη γλώσσα της κοινότητας, σχηματίστηκαν λέξεις· όπως εκείνες του Πίνακα 1.

Προφανώς, κάποιο μέλος της κοινότητας «πέταξε» πρώτο μια λέξη αρθρώνοντας παραπέρα την συλλαβή «μα»· κάποια άλλα μέλη επανέλαβαν αυτό που άκουσαν· η λέξη αυτή διαδόθηκε μέσα στην κοινότητα και έγινε ευρύτερα αποδεκτή.

Έτσι, στα αρχαία ελληνικά προέκυψε η λέξη «μάμμη» (= μαμά) για το παιδικό λεξιλόγιο και η λέξη «μάτηρ»/«μήτηρ» για το γενικό λεξιλόγιο. Και αυτό έγινε με μια άτυπη **δεύτερη κύρια συμφωνία**, στην οποία ενσωματώνουμε και πολλές ενδιάμεσες ως την καθιέρωση και του τρόπου κλίσης των ουσιαστικών αυτών.

Η λέξη «μάμμη» έφτασε ως τις μέρες μας και με την σημασία «γιαγιά» (από τη λέξη «μάμμη» προέκυψε και η σημερινή «μαμά»), ενώ από τις δύο άλλες διαδόθηκε περισσότερο και επικράτησε η «μήτηρ». Στη συμφωνία αυτή θα θεωρήσουμε ότι εμπεριέχεται και το θέμα **ματρ-/μητρ-** των πλάγιων πτώσεων.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Τρίτη κύρια συμφωνία

Μέσα στην γλωσσική κοινότητα της ελληνικής μια «άτυπη» συμφωνία ήταν (και είναι ακόμα και σήμερα) ότι η παραγωγική κατάληξη **-ότης** κατασημαίνει την ιδιότητα του αντικειμένου που αντιπροσωπεύει η έννοια της πρωτότυπης λέξης (**αγαθός** – **αγαθότης** = η ιδιότητα του αγαθού, **αδελφός** – **αδελφότης** = η ιδιότητα του αδελφού).

Κατά συνέπεια, η λέξη που θα θέλαμε να σημαίνει την ιδιότητα «*να είναι καποια γυναίκα μητέρα*» μπορεί να προκύψει από το θέμα «**μητρ-**» της γενικής της λέξης «**μήτηρ**» και την παραγωγική κατάληξη **-ότης**.

Η **τρίτη συμφωνία**, λοιπόν (για την παραγωγική κατάληξη -ότης) αξιοποιήθηκε και «νομιμοποίησε» αυτόματα την λέξη «**μητρότης**» να σημαίνει «*η ιδιότητα της γυναίκας που είναι μητέρα*».

Από την ίδια αυτή συμφωνία – της κατάληξης **-ότης** – απορρέει ότι η λέξη «**μητρότης**» είναι τριτόκλιτο ουσιαστικό της αρχαίας ελληνικής.

Δηλαδή, στη συμφωνία αυτήν θα θεωρήσουμε ότι εμπεριέχεται και το θέμα **μητροτητ-** των πλάγιων πτώσεων.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Τέταρτη κύρια συμφωνία

Με τον καιρό και τον βαθμιαίο περιορισμό της χρήσης της αρχαίας τρίτης κλίσης, πολλοί (και σιγά–σιγά όλοι) άρχισαν να κλίνουν τα τριτόκλιτα σαν πρωτόκλιτα ξεκινώντας από τον τύπο της αιτιατικής της αρχαίας λέξης και χρησιμοποιώντας τον ως ονομαστική (ή *ἄκτις*, τὴν *ἄκτινα* → η ακτίνα).

Αυτό οδήγησε σε μια νέα «άτυπη» συμφωνία: στην ισοδυναμία των παραγωγικών καταλήξεων: **-ότης** ⇔ **-ότητα** (ή μητρ-ότης, τὴν μητρ-ότητα → η μητρότητα).

Με αυτήν την τέταρτη κύρια συμφωνία έχουμε φτάσει σήμερα να χρησιμοποιούμε τη λέξη «μητρότητα» με τη σημασία «ιδιότητα ή κατάσταση της γυναίκας που είναι μητέρα».

Ὡστε, διακρίναμε **τουλάχιστον τέσσερις** άτυπες κύριες συμφωνίες:

«μμμ!» + «άαα!» → «μάαα!» → «μα-»

→ μάτηρ/μήτηρ → μήτηρ (θέμα: μητρ-)

→ μητρ-ότης

→ μητρ-ότητα

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η σημερινή λέξη **μητρότητα** από μόνη της δεν θα εσήμαινε τίποτα αν δεν υπήρχαν τουλάχιστον αυτές οι τέσσερις συμφωνίες της διαχρονικής γλωσσικής κοινότητας της ελληνικής γλώσσας.

Με μια σωστότερη διατύπωση: **Χάρη σ' αυτές τις τέσσερις κύριες συμφωνίες υπάρχει σήμερα η λέξη μητρότητα και σημαίνει αυτό που σημαίνει.**

Καμιά από αυτές τις συμφωνίες, όμως, δεν διατυπώθηκε ρητά. Αυτοί που συμφώνησαν συμφώνησαν «**άτυπα**». Χωρίς κανένα «**συμφωνητικό**» προφορικό ή γραπτό.

Η βάση, φυσικά, για την δημιουργία και ανάπτυξη της λέξης **μητρότητα** ήταν η πρώτη συμφωνία για τη συλλαβή «**μα**».

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Με ανάλογες **πρώτες συμφωνίες**

– βασισμένες σε *ήχους* του φυσικού ή του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος οι οποίοι μπορούσαν να αποδοθούν *ηχομιμητικά* από την ανθρώπινη φωνητική συσκευή – δημιουργήθηκαν, διαδόθηκαν και έφτασαν στην σημερινή τους μορφή πολλές λέξεις σε κάθε γλώσσα.

Οι **ήχοι** και οι **θόρυβοι** του περιβάλλοντος και η αίσθηση της **ακοής** έπαιξαν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ανθρώπινης φωνής και στη χρήση της για την επικοινωνία των μελών της κοινότητας μεταξύ τους,

αφού πάνω στη φωνή και την μέσω αυτής **έναρθη ομιλία** «διαμορφώθηκε» η **γλώσσα**.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Πρώτες συμφωνίες, όμως, χρειάστηκε να γίνουν – και έγιναν ασφαλώς! – και για έννοιες που δεν αντιπροσωπεύουν «ηχηρά» αντικείμενα ούτε συνδέονται εμφανώς με κάποιον ήχο.

Οι έννοιες όπως «εγώ», «εσύ», «εμείς» – που αφορούν πρόσωπα του περιβάλλοντος – ή «δέντρο», «πέτρα», «χώμα», «φως» – που αφορούν αντικείμενα ή φαινόμενα του περιβάλλοντος – έπρεπε να διακριθούν για να μπορεί η κοινότητα να μιλάει γι' αυτά.

Εδώ πρωταρχικό ρόλο έπαιξε η όραση.

Ένα μέλος της κοινότητας μπορούσε π.χ. να βάλει το χέρι του πάνω στην πέτρα που ήταν έξω από την σπηλιά και να **ορίσει** – με τον πιο πρωτόγονο ορισμό – την έννοια «**πέτρα**» δείχνοντας απλώς το αντικείμενο (δηλ. εννοώντας: αυτό που βλέπεις εδώ είναι...) και εκφέροντας μια λέξη: **πέτρα!**

Αυτό ήταν! Το είπε ο ένας· συμφώνησε και ο άλλος και επανέλαβε δείχνοντας το ίδιο αντικείμενο: **πέτρα!** Προστέθηκε και ο τρίτος: **πέτρα!** Γιατί να μην συμφωνήσουν και οι υπόλοιποι; **πέτρα.**

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

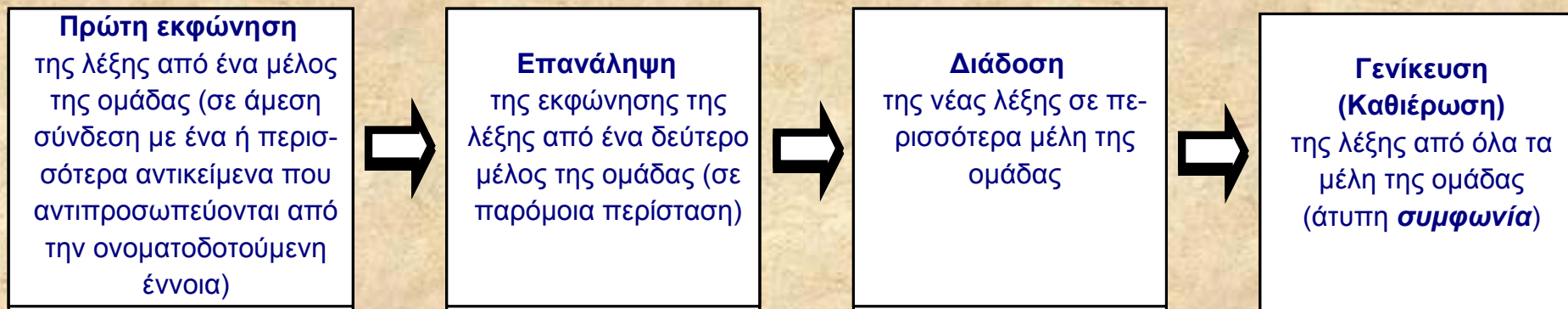
Η γλώσσα, λοιπόν, για τα απλά, τα αισθητά και συγκεκριμένα (πρόσωπα, ζώα, πράγματα, πράξεις, φυσικά φαινόμενα) «συμφωνήθηκε» μέσα στη κοινότητα με κάποιους τρόπους σαν τους παραπάνω.

Πιο δύσκολες οπωσδήποτε θα ήταν οι *συμφωνίες* για αφηρημένες έννοιες, για έννοιες που αντιπροσωπεύουν αφηρημένα αντικείμενα.

Οι αφηρημένες έννοιες έπρεπε να εξηγηθούν, κατανοηθούν και συμφωνηθούν μέσω περιγραφών *υποστάσεων* ή *χαρακτηριστικών* τους συγκεκριμένων και αισθητών.

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Τα κύρια βήματα της γενικής διεργασίας για την υιοθέτηση κάθε νέας λέξης και την προσθήκη της στο λεξιλόγιο της κοινότητας μπορούμε να υποθέσουμε ότι ήταν όπως αυτά του Σχήματος:

**Διεργασία οροδότησης νέων εννοιών και εμπλουτισμού
της γενικής γλώσσας με νέες λέξεις**

Οι συμφωνίες «πίσω» από τις λέξεις

Εγείρεται το ερώτημα:

Πόσο πιθανές είναι οι υποθέσεις που κάναμε για τις διάφορες συμφωνίες και πόσο πιθανό να ακολουθήθηκαν τα βήματα του διαγράμματος του Σχήματος;

Η απάντηση είναι ότι είναι:

Πολύ πιθανό, γιατί αυτός ακριβώς ο μηχανισμός λειτουργεί ασταμάτητα στη γενική γλώσσα και σήμερα, με αποτέλεσμα τη συνεχή «γλωσσική αλλαγή».

Μια λέξη δεν είναι πάντοτε όρος και ένας όρος δεν είναι πάντοτε μία λέξη

Είναι κάθε λέξη μιας γλώσσας **όρος**; Όχι ακριβώς!
Υπάρχουν **λέξεις** που δεν παριστάνουν **έννοιες** δηλαδή δεν αντιπροσωπεύουν αντικείμενα φυσικά, νοητά ή φανταστικά.
Λέξεις όπως: **το, και, αν, θα, να, σαν, προς** κτλ. είναι **λέξεις λειτουργίας ή λειτουργικές λέξεις**.

Αυτό που έχουμε αποθηκευμένο στον νου μας γι' αυτές τις λέξεις είναι η «συμφωνημένη» λειτουργία τους.

Μια λέξη δεν είναι πάντοτε όρος και ένας όρος δεν είναι πάντοτε μία λέξη

Κάθε **όρος** βασίζεται σε μία ή περισσότερες **συμφωνίες** μεταξύ των ατόμων που χρησιμοποίησαν ή χρησιμοποιούν όλες ή μέρος των λέξεων του όρου.

Και φυσικά, η τελευταία από όλες τις συμφωνίες είναι η αντιστοίχιση του όρου με την συγκεκριμένη **έννοια** την οποία και παριστάνει.

Οι συμφωνίες αυτές μπορούν να αφορούν στοιχεία του όρου (**οροστοιχεία**) με συγκεκριμένη σημασία και/ή χρήση, τα οποία είναι:

- **ρίζες** ή **θέματα** ολόκληρων οικογενειών λέξεων,
- **προθήματα** ή **επιθήματα**,
- **παραγωγικές καταλήξεις**,
- ολόκληρα **συνθετικά λέξεων**,
- ολόκληρες **λέξεις**,
- ολόκληρα **πολυλεκτικά συνθετικά όρων** ή, τέλος,
- ολόκληρος ο **όρος**.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Ας πάρουμε τους όρους:

βιδωτή λάμπα – λάμπα μπαγιονέτ

Ας εξετάσουμε τις **κύριες συμφωνίες** που υπάρχουν πίσω από τους δύο όρους.

Από αυτές ας αφήσουμε τις συμφωνίες που αφορούν το προσδιοριζόμενο συνθετικό **λάμπα** – που είναι οι ίδιες και στους δύο όρους – και ας περιοριστούμε στα προσδιοριστικά: **βιδωτή και μπαγιονέτ.**

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Συμφωνίες για το συνθετικό **βιδωτή** του όρου **βιδωτή λάμπα** (με χρονολογική σειρά):

α. η λέξη **βίδα** είναι μεσαιωνική και είναι αφομοιωμένο δάνειο από το βενετσιάνικο **vida**.

β. **βίδα** είναι λεπτό μεταλλικό ή ξύλινο, κυλινδρικό ή κωνικό, στέλεχος που φέρει κεφαλή στο ένα άκρο και εξωτερική ελικοειδή αυλάκωση (σπείρωμα) στην επιφάνειά του και χρησιμοποιείται για σύνδεση και/ή στερέωση δύο ή περισσότερων μερών (μιας κατασκευής) μεταξύ τους...

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

- γ. η μεσαιωνική λέξη **βίδ-α** ήταν πρωτόκλιτο ουσιαστικό με θέμα **βιδ-** και κατάληξη **-α**
- δ. τα παλαιά πρωτόκλιτα θηλυκά ουσιαστικά σε **-α** κατατάσσονται στη σημερινή **β' κλίση** (θηλυκά)
- ε. η σημερινή λέξη **βίδ-α** είναι θηλυκό ουσιαστικό με θέμα **βιδ-** και κατάληξη **-α** και προέρχεται από το μεσαιωνικό πρωτόκλιτο θηλυκό ουσιαστικό **βίδα**.
- στ. η κατάληξη **-ώνω** σε ρήματα που παράγονται από ουσιαστικά δηλώνει την ενέργεια που κάνει ή που γίνεται με αυτό που δηλώνει το **πρωτότυπο ουσιαστικό** (**βίδ-α > βιδ-ώνω** όπως: **κλειδ-ί > κλειδ-ώνω...**)
- ζ. **βιδ-ώνω** κάτι όταν: το ίδιο έχει τη μορφή **βίδ-ας** και το κάνω να εισχωρήσει σε κάποια υλική επιφάνεια περιστρέφοντάς το ή όταν: στερεώνω κάτι με **βίδ-α** ή **βίδ-ες** (αυτή είναι η συμφωνία για την **έννοια** «βιδώνω»)

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

- η. η κατάληξη **-ωτός** είναι ειδική περίπτωση της παραγωγικής κατάληξης **-τός** και δηλώνει παράγωγο επίθετο, στην προκειμένη περίπτωση, από ρήμα που λήγει σε **-ώνω**, επομένως **βιδ-ωτός < βιδ-ώνω**
- θ. **βιδ-ωτός** είναι αυτός που **βιδ-ώνεται** ή στερεώνεται με **βίδ-α** ή **βίδ-ες** (αυτή είναι η συμφωνία για την έννοια «βιδωτός»)
- ι. **βιδωτή** είναι το θηλυκό του επιθέτου **βιδωτός** (βιδωτός, βιδωτή, βιδωτό)
- ια. **βιδωτή** χαρακτηρίζεται η λάμπα η οποία, για να στερεωθεί, **βιδώνεται** μέσα στην ειδική υποδοχή (στο ντουί). (αυτή είναι η τελευταία συμφωνία, η συμφωνία για την έννοια «βιδωτή λάμπα»)

Συνοπτικά, η αναδρομή στις παραπάνω συμφωνίες μπορεί να παρασταθεί με τα μορφολογικά βήματα:

βιδ-ωτή < βιδ-ωτός < βιδ-ώνω < βίδ-α < vida.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Συμφωνίες για το συνθετικό **μπαγιονέτ** του όρου **λάμπα μπαγιονέτ** (με χρονολογική σειρά):

α. η λέξη **μπαγιονέτ** είναι αναφομοίωτο άμεσο δάνειο από την γαλλική λέξη **baïonnette** της φράσης **à baïonnette**, όπου η λέξη **baïonnette** κατασημαίνει (στα γαλλικά) την έννοια «ξιφολόγχη»

β. **μπαγιονέτ** χαρακτηρίζεται η λάμπα η οποία, για να στερεωθεί, **περνιέται** μέσα στην ειδική υποδοχή (στο ντουί) με πίεση και μικρή **στροφή** ώστε δύο αντιδιαμετρικές ακίδες που υπάρχουν στην επιφάνεια του κάλυκά της να περάσουν σε δύο αντίστοιχες εγκοπές της υποδοχής. (αυτή είναι η *τελευταία συμφωνία*, η συμφωνία για την **έννοια** «λάμπα μπαγιονέτ»)

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

βιδωτή ή μπαγιονέτ;

Ακούω για πρώτη φορά τη λέξη **μπαγιονέτ**.

Εάν, εκτός από την έννοια «μπαγιονέτ» δεν γνωρίζω και την έννοια «βιδωτός» και καμιά από τις συμφωνίες **βιδωτή < βιδωτός < βιδώνω < βίδα**, τότε δεν καταλαβαίνω απολύτως τίποτε από την ερώτηση.

Εάν όμως, μου είναι άγνωστη **μόνο** η έννοια «μπαγιονέτ» ως τρόπος στερέωσης μιας λάμπας αμέσως, μπορώ να αναφερθώ στην συγκεκριμένη άγνωστη έννοια κι ας μην την γνωρίζω ακόμα:

«μπαγιονέτ» = «όχι βιδωτή».

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

βιδωτή λάμπα

λάμπα μπαγιονέτ

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Οι νέες έννοιες κάθε θεματικού πεδίου ξεκινούν το ταξίδι της ύπαρξής τους «επώνυμα», με δικό τους **όρο** σε μια αρχική γλώσσα, ο οποίος όρος αναδεικνύει το χαρακτηριστικό που θέλησε να αναδείξει ο δημιουργός τους, που δεν χρειάστηκε να συμφωνήσει με κανέναν.

Από τη στιγμή που η πρότασή του, όμως, ανακοινώθηκε και έγινε αποδεκτή από την κοινότητα του θεματικού πεδίου, έχουμε την **συμφωνία (τελευταία συμφωνία) για τη λέξη ή τη φράση του όρου στη γλώσσα όπου αυτός δημιουργήθηκε.**

Αυτή είναι η *πρωτογενής συμφωνία* παράστασης της νέας έννοιας με έναν όρο.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

«**Ιδανικά**, το έργο της οροδοσίας/ονοματοδοσίας ανήκει «δικαιωματικά» στους ειδικούς του θεματικού πεδίου. Είναι «δικαίωμα» του δημιουργού ή επινοητή μιας έννοιας να της δώσει και όνομα και έτσι έχουμε την

πρωτογενή οροδοσία/ονοματοδοσία.

Ο δημιουργός της νέας έννοιας όμως απευθύνεται **πρώτιστα** στην κοινότητα του θεματικού πεδίου· στους **ειδικούς του θεματικού πεδίου** και όχι μόνο σ' αυτούς που μιλούν τη γλώσσα στην οποία ονοματοδοτήθηκε πρωτογενώς η έννοια, αλλά και **σε όλους τους άλλους των άλλων γλωσσών**·

σ' αυτούς τους τελευταίους εύλογα μεταφέρεται το «δικαίωμα» της

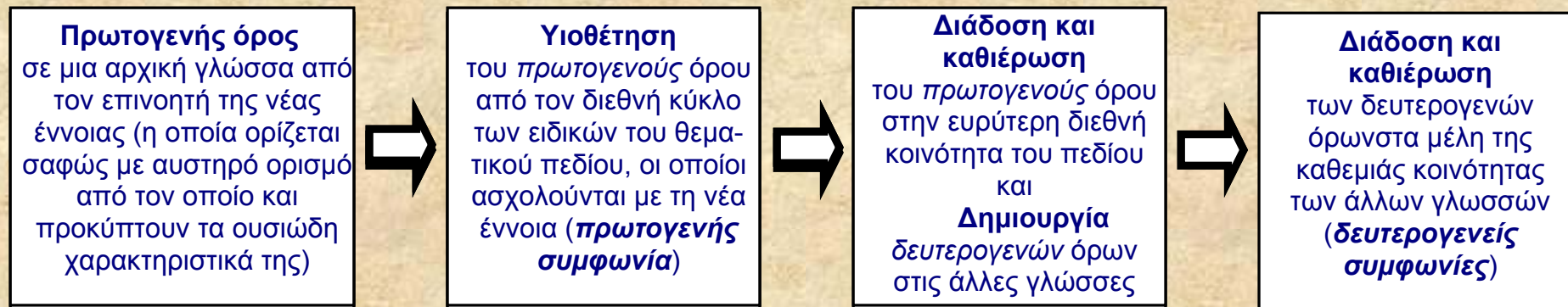
δευτερογενούς οροδοσίας/ονοματοδοσίας

στην κάθε συγκεκριμένη γλώσσα. Αυτοί οι τελευταίοι είναι εκείνοι που θα κατανοήσουν πλήρως την νέα έννοια· και επειδή κανένας από αυτούς δεν είναι ο δημιουργός της νέας έννοιας, αλλά όλοι είναι εξίσου αποδέκτες της, **επιβάλλεται η δευτερογενής οροδοσία να είναι συλλογική και συναινετική.**»

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Πώς τροποποιείται, όμως, η διεργασία της οροδοσίας όταν πρόκειται όχι για «αυθόρμητη» γλωσσική αλλαγή, αλλά για ανάπτυξη της γνώσης στα ειδικά θεματικά πεδία που συνεπάγεται την εμφάνιση **νέων εννοιών** και την επακόλουθη ανάγκη καθιέρωσης **νέων όρων**;

Συνοψίζονται τα κύρια βήματα της διεργασίας:

Διεργασία οροδότησης νέων εννοιών και εμπλουτισμού των ειδικών γλωσσών με νέους όρους

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Κατά την διεθνή ορολογική εμπειρία, τόσο η πρωτογενής όσο και η δευτερογενής οροδοσία βασίζονται σε ορισμένα κριτήρια, τις λεγόμενες «**αρχές σχηματισμού όρων**», οι οποίες έχουν διεθνώς τυποποιηθεί από τον ISO και έχουν μεταφερθεί και στην ελληνική τυποποίηση από τον ΕΛΟΤ.

Οι αρχές αυτές (χωρίς αξιολογική σειρά) είναι οι ακόλουθες επτά:

1. **Διαφάνεια** (transparency)
2. **Συνέπεια** (consistency)
3. **Γλωσσική Καταλληλότητα** (appropriateness)
4. **Γλωσσική Οικονομία** (linguistic economy)
5. **Παραγωγικότητα και συνθετικότητα** (derivability and compoundability)
6. **Γλωσσική Ορθότητα** (linguistic correctness)
7. **Γλωσσική Εντοπιότητα** (preference for native language)

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Στην ελληνική οροδοσία, οι αρχές αυτές εφαρμόζονται μαζί με τους **μηχανισμούς σχηματισμού ελληνικών όρων**, που υπάγονται σε τρεις γενικούς τρόπους σχηματισμού όρων:

- στη δημιουργία νέων μορφών (**νεοόρων**), π.χ. **user interface** → **διεπαφή χρήστη**,
- στη χρήση υπαρχουσών μορφών, π.χ. **virus** → **ιός**, από την <ιατρική> στους <υπολογιστές> και
- στον διαγλωσσικό δανεισμό, π.χ. **volt** → **βολτ**.

Κάθε **ορος**, λοιπόν, έχει συμφωνηθεί στην αντίστοιχη κοινότητα του θεματικού πεδίου με μια (**πρωτογενή** ή **δευτερογενή**) συμφωνία, βάσει της οποίας η λέξη ή η φράση παριστάνει μια συγκεκριμένη έννοια. Αυτή είναι η **τελευταία συμφωνία** για τον όρο και τα συνθετικά του στη συγκεκριμένη γλώσσα. Πριν από αυτήν τη συμφωνία, όμως, υπάρχουν κατά κανόνα και μια σειρά άλλες συμφωνίες, όπως είδαμε.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Έστω ότι, από τη σειρά συμφωνιών που υπάρχει πίσω από έναν **νέο** όρο, γνωρίζουμε όλες τις συμφωνίες εκτός από την τελευταία. Η λέξη ή οι λέξεις του όρου ή άλλα *συστατικά* μέρη (σε περίπτωση ενός **νεοόρου**) μας είναι γνωστά (υπάρχουν στο λεξικό!)· ή ακόμα και η συγκεκριμένη *σύνθεση* των συστατικών στοιχείων του όρου μπορεί να μας είναι γνωστή (σε περίπτωση χρήσης **υπάρχουσας μορφής**). Ο όρος μας φαίνεται οικείος και προσιτός.

Δυστυχώς, όμως, χωρίς τη γνώση της τελευταίας συμφωνίας, της σύνδεσής του δηλαδή με τη συγκεκριμένη νέα έννοια, κατά κανόνα, ο όρος δεν μας λέει τίποτα! Ή μάλλον μας λέει μόνο όλα αυτά που έχουμε στον νου μας για τις προηγούμενες συμφωνίες.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Ο στόχος μας, όμως, είναι η γνώση της *τελευταίας συμφωνίας* για να κατανοήσουμε την νέα έννοια.

Ερώτημα: Μπορούμε να οδηγηθούμε στη συμφωνία αυτή ερχόμενοι σε επαφή με τον όρο και μόνο;

Απάντηση: Κατά κανόνα, όχι! Από τις επτά αρχές σχηματισμού όρων, η **Διαφάνεια** είναι αυτή που απαιτεί να μπορούμε να «δούμε» μέσα από τον όρο όσο το δυνατόν περισσότερο από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της έννοιας.

Όσο περισσότερες από τις προηγούμενες συμφωνίες **διαφαίνονται** (γίνονται αντιληπτές ή ανακαλούνται στη μνήμη) από τη *μορφολογία* και *συντακτική δομή* του όρου τόσο διαφανέστερος είναι ο όρος. Είναι φανερό, όμως, ότι η **διαφάνεια ενός όρου ποικίλλει ανάλογα με τη γνώση και αναγνώριση των συμφωνιών αυτών** από το πρόσωπο που έρχεται σε επαφή (προφορικά ή γραπτά) για πρώτη φορά με τον όρο.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Η διαφάνεια του όρου **λάμπα μπαγιονέτ** περιορίζεται μόνο στην έννοια «**λάμπα**» και τις όποιες συμφωνίες έχουν γίνει γι' αυτήν, ενώ το προσδιοριστικό συνθετικό **μπαγιονέτ** είναι εντελώς αδιαφανές.

Αν δεν μας κάνουν γνωστή την συμφωνία για την έννοια «**λάμπα μπαγιονέτ**» είτε περιγράφοντάς την, π.χ. με τον ορισμό που αναφέραμε, είτε δείχνοντάς μας ένα από τα αντικείμενα που καλύπτει η έννοια (μια συγκεκριμένη λάμπα) δεν έχουμε την παραμικρή ιδέα για το τι είδους λάμπα πρόκειται.

Η διαφάνεια του όρου **βιδωτή λάμπα** δεν περιορίζεται μόνο στην έννοια «**λάμπα**», που είναι η ίδια, αλλά αποκαλύπτει και μια σειρά συμφωνιών πίσω από τη λέξη **βιδωτή**, ώστε αυτός που έχει υπόψη του αυτές τις συμφωνίες, ακούγοντας τον όρο **βιδωτή λάμπα** *αντιλαμβάνεται* ορισμένα πιθανά χαρακτηριστικά της έννοιας, όπως ότι: το επίθετο **βιδωτή** δηλώνει τρόπο στερέωσης της λάμπας και ότι είτε αυτή στερεώνεται με βίδα ή βίδες είτε η ίδια διαθέτει σπείρωμα και βιδώνεται μέσα στην υποδοχή.

Είναι φανερό πόσο «κοντά» στην έννοια βρίσκεται. Φυσικά, μόνο με την πλήρη γνώση της τελευταίας συμφωνίας θα «δει ξεκάθαρα» και θα κάνει κτήμα του την έννοια «βιδωτή λάμπα».

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Το προσδιοριστικό συνθετικό **μπαγιονέτ** υπάρχει και σε όρους των <Τηλεπικοινωνιών> όπου έχει αποδοθεί με το νεολογικό επίθετο **στρεψιπεραστός** και αφορά παρόμοιο τρόπο σύνδεσης καλωδίων. Όστε το επίθετο αυτό μπορεί να εφαρμοστεί και στην περίπτωση της **λάμπας μπαγιονέτ**. Η διαφάνεια, πλέον, του νέου όρου **στρεψιπεραστή λάμπα** αποκαλύπτει και μια σειρά συμφωνιών πίσω από τη λέξη **στρεψιπεραστή**.

Συμφωνίες για το συνθετικό **στρεψιπεραστή** του όρου **στρεψιπεραστή λάμπα**:

- α. το αρχαίο ρήμα **περῶ** = οδηγώ μέσα από άνοιγμα.
- β. το μεσαιωνικό ρήμα **περνῶ**.
- γ. το σημερινό ρήμα **περνῶ** = οδηγώ δια μέσου, διεκπεραιώνω.
- δ. ο αόριστος **πέρασ-α** του **περνῶ**.
- ε. παράγωγο επίθετο σε **-τός** από ρήμα = υφιστάμενος την ενέργεια του ρήματος.
- στ. **πέρασ-** + **-τός** > **περαστός** = ο προσαρμοσμένος με πέρασμα και όχι με κάρφωμα ή συγκόλληση.
- ζ. το αρχαίο και νέο ρήμα **στρέφω** = στρέφω, στρίβω.
- η. το ρηματικό παράγωγο ουσιαστικό **στρέψις** < **στρεφ-** + **-σις** = στρίψιμο.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

- θ. το επίθετο **στρεψιπεραστός** < **στρέψι-ς** + **περαστός**.
- ι. το θηλυκό του επιθέτου: **στρεψιπεραστή**.
- ια. **στρεψιπεραστή** χαρακτηρίζεται η λάμπα η οποία, για να στερεωθεί, περνιέται μέσα στην ειδική υποδοχή (στο ντουί) με πίεση και μικρή στροφή ώστε δύο αντιδιαμετρικές ακίδες που υπάρχουν στην επιφάνεια του κάλυκά της να περάσουν σε δύο αντίστοιχες εγκοπές της υποδοχής. (αυτή είναι η *τελευταία συμφωνία*, η συμφωνία για την **έννοια** «στρεψιπεραστή λάμπα»)

Συνοπτικά, η αναδρομή στις συμφωνίες αυτές μπορεί να παρασταθεί με τα μορφολογικά βήματα:

στρεψιπεραστή < **στρεψιπεραστός** < **στρέψι-** (< **στρέψις** < **στρέφω**) + **περασ-τός** (πέρασ-α < περνώ < μσν. περνῶ < αρχ. περῶ)

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Έτσι, αυτός που έχει υπόψη του αυτές τις συμφωνίες, ακούγοντας τον όρο **στρεψιπεραστή λάμπα** αντιλαμβάνεται ορισμένα πιθανά χαρακτηριστικά της έννοιας, όπως ότι: το επίθετο στρεψιπεραστή δηλώνει τρόπο στερέωσης της λάμπας και μάλιστα αυτή είναι περαστή και όχι π.χ. βιδωτή ή κολλητή και υπόκειται και σε κάποια στρέψη κατά το πέρασμά της στην υποδοχή. Είναι φανερό πόσο διαφανέστερος έχει γίνει ο όρος. Φυσικά, μόνο με την πλήρη γνώση της *τελευταίας συμφωνίας* (ια.) μπορεί κανένας να «δει ξεκάθαρα» και να κάνει κτήμα του την έννοια «στρεψιπεραστή λάμπα».

Για έναν νέο όρο, όμως, πολλές φορές οι συμφωνίες δεν τελειώνουν με την *τελευταία συμφωνία* για τον όρο. Εάν ο όρος είναι **παραγωγικός** (η 5^η αρχή: *Παραγωγικότητα και συνθετικότητα* έχει ιδιαίτερη σημασία για βασικούς όρους οι οποίοι ακολουθούνται από ολόκληρη οικογένεια συγγενών όρων) κάθε βήμα νέας παραγωγής ή σύνθεσης που βασίζεται στον όρο ή προκύπτει από αυτόν **δεν** συνεπάγεται απαραίτητα μια νέα συμφωνία, αλλά ενεργοποιεί την ήδη υπάρχουσα αντίστοιχη συμφωνία παραγωγής ή σύνθεσης της Κοινής Νεοελληνικής.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Για παράδειγμα, ας δούμε τις συμφωνίες για τον όρο **δυφίο** (ελληνικό όρο ως απόδοση του αγγλικού όρου **bit**) πριν και μετά από αυτόν:

A. Συμφωνίες πριν από τον όρο **δυφίο**

- α. υιοθέτηση του όρου **δυναδικός** (< δυάς < δύο) για την έννοια «αποτελούμενος από δύο μέρη».
- β. υιοθέτηση του όρου **ψηφίο** (μτγν. ψηφίον < αρχ. ψήφος) για την έννοια «χαρακτήρας που παριστάνει έναν μη αρνητικό ακέραιο».
- γ. υιοθέτηση του όρου **δυναδικό ψηφίο** (της <πληροφορικής>) ως ελληνικού όρου ισοδύναμου με τον αγγλικό όρο **binary digit** για την παράσταση της έννοιας «ένα από τα ψηφία 0 ή 1 όταν χρησιμοποιείται στο δυναδικό σύστημα αρίθμησης»

B. Συμφωνίες για τον όρο **δυφίο**

- δ. υιοθέτηση της λογικής της συντόμευσης του αγγλικού όρου **binary digit** σε **bit** (< **b**(inary) (**dig**)**it**) και στη συντόμευση του ελληνικού όρου **δυναδικό ψηφίο** σε **δυφίο** (< **δυ**(αδικό) (**ψη**)**φίο**).
- ε. υιοθέτηση της αναλογίας των λέξεων **ψηφίο** / **δυφίο** και της νεολογικής ρίζας **δυφ(ι)-** ως ανάλογης της ρίζας **ψηφ(ι)-** για κάθε περαιτέρω παραγωγή ή σύνθεση.

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

Γ. Συμφωνίες μετά τον όρο **δυφίο**

- στ. εφαρμογή της συμφωνίας για την παραγωγική κατάληξη **-(ια)κός** και σχηματισμός του επίθετου **δυφιακός** με ανάλογη σημασία και χρήση προς το επίθετο **ψηφιακός** στην περίπτωση όπου τα ψηφία για τα οποία γίνεται λόγος είναι **δυναδικά** δηλαδή **δυφία**. (προσδιοριστικό συνθετικό σε όρους όπως: **bit timing** → **δυφιακός χρονισμός**). Επίρρημα: **δυφιακά**.
- ζ. εφαρμογή της συμφωνίας παραγωγής επιρρήματος με παραγωγική κατάληξη **-ηδόν** (όπως π.χ. **βαθμηδόν** = «κατά βαθμούς») και σχηματισμός του επιρρήματος **δυφιηδόν** = «κατά δυφίο, δυφίο προς δυφίο». (προσδιοριστικό συνθετικό σε όρους όπως: **bitwise exclusion** → **δυφιηδόν εξαίρεση**).
- η. εφαρμογή της συμφωνίας σύνθεσης με πρώτο συνθετικό **δυφιο-** και όλων των δυνατών σημασιών που απορρέουν από αυτήν (εφαρμογή σε όρους όπως: **bitmap** → **δυφιοαπεικόνιση**, **bitrate** → **δυφιορρυθμός**, **bitstream** → **δυφιόρρευμα**, **bit transparency** → **δυφιοδιαφάνεια**).

Οι συμφωνίες πίσω από τους όρους

- θ. εφαρμογή της συμφωνίας σύνθετων ουσιαστικών με δεύτερο συνθετικό **-δυφίο, -δυφο** (εφαρμογή σε όρους όπως: **dibit** → **διδυφίο, δίδυφο, bit nibble** → **τετραδυφίο, τετράδυφο**).
- ι. εφαρμογή της συμφωνίας σύνθετων επιθέτων με δεύτερο συνθετικό **-δύφιος-α-ο** κατ'αναλογία προς τα επίθετα με δεύτερο συνθετικό **-ψήφιος** (εφαρμογή σε όρους όπως: **οκταδύφιος κωδικός** → **eight-bit code**).

Ο όρος **δυφίο** αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα εφαρμογής της 4^{ης} αρχής (*Γλωσσική Οικονομία*) και της 5^{ης} αρχής (*Παραγωγικότητα και συνθετικότητα*) και έχει χρησιμοποιηθεί σε πάρα πολλούς σύμπλοκους όρους. Αυτό οφείλεται στην μεγάλη παραγωγικότητα και συνθετικότητα του αγγλικού όρου **bit** (στη Βάση TELETERM υπάρχουν περισσότερα από 500 λήμματα (αντιστοιχίες όρων) όπου οι αγγλικοί όροι περιλαμβάνουν ως συνθετικό τον όρο **bit**, και έχουν αποδοθεί με ελληνικούς ισοδύναμους όρους που περιλαμβάνουν παράγωγα και σύνθετα του όρου **δυφίο**).

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

Η πρώτη αντίδραση ενός ατόμου στο **άκουσμα** ή στη **θέαση** (ανάγνωση) ενός νέου όρου **του οποίου την έννοια αγνοεί**, βασίζεται κυρίως στην προσωπική του εμπειρία και γνώση σχετικά με τις προηγούμενες συμφωνίες για τα δομικά στοιχεία (*οροστοιχεία*) του νέου όρου και στην άμεση αισθητική αντίληψή του κατά την πρώτη επαφή με τον όρο. Και τα δύο αυτά μαζί συνθέτουν αυτό που λέμε **γλωσσικό αισθητήριο** του συγκεκριμένου ατόμου.

Εφόσον οι όροι εξωτερικεύονται και ερεθίζουν τις αισθήσεις εμφανίζουν αντίστοιχη αισθητική. Η αισθητική των όρων ανάγεται τόσο στην αισθητική των λέξεων από τις οποίες αυτοί αποτελούνται όσο και στην αισθητική τους ως συνόλων.

Κατά τον Αριστοτέλη,

«Ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ»

(Ὅσα λέγονται με τη φωνή είναι σύμβολα των καταστάσεων της ψυχής, ενώ όσα γράφονται είναι σύμβολα αυτών που λέγονται με τη φωνή)

[Περί Ερμηνείας, 16a, 3-5]

Σε δική μας παράφραση: *Η γλώσσα είναι ταυτόχρονα νους, φωνή/ομιλία και γραφή.*

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

Μπορούμε να πούμε ότι οι **λέξεις** είναι «συμφωνημένα» σύμβολα· γεννιούνται στον νου του ανθρώπου για να αποδώσουν **έννοιες**· κωδικεύονται και εξωτερικεύονται με την **ομιλία** και εμφανίζουν επομένως **ακουστική αισθητική** (ακουστικές εικόνες)· κωδικεύονται και εξωτερικεύονται με τη **γραφή** και εμφανίζουν, επομένως, **οπτική αισθητική** (οπτικές εικόνες)· κωδικεύονται και εξωτερικεύονται και με άλλα συστήματα και εμφανίζουν επομένως και **άλλου είδους αισθητική**· ταυτόχρονα, όμως, όλα αυτά τα **εξωτερικά σύμβολα**, όλες αυτές οι **εικόνες**, **εσωτερικεύονται** με αποτέλεσμα στον **νου** του ανθρώπου να συνδέονται μεταξύ τους αδιαχώριστα: **νοήματα, ακούσματα κι οράματα...**

Σαν σκέφτεσαι μια **λέξη**, ταυτόχρονα την «ακούς» και την «βλέπεις». Και "νοιώθεις" πίσω της την **έννοια** ή τη **σειρά από έννοιες** που αυτή αντιπροσωπεύει. Αν η λέξη είναι **ειδικός όρος** η έννοια – κατά κανόνα – είναι **μία**, αν είναι λέξη της γενικής γλώσσας τότε οι **έννοιες** μπορεί να είναι **πολλές** και ο νους μπορεί να «πηδάει» από την μία στην άλλη και από ένα συγκεκριμένο ή θεματικό πεδίο σε άλλο, εφόσον έχει γνώση των εννοιών αυτών και των αντίστοιχων θεματικών πεδίων, εφόσον, δηλαδή, είναι γνώστης των αντίστοιχων **συμφωνιών**.

Μόνο οι λειτουργικές λέξεις δεν έχουν «πίσω» τους έννοιες, εκτός από αυτήν της λειτουργίας τους.

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

Οι λόγοι στους οποίους οφείλεται η **έντονη πρώτη αντίδραση** και συχνά η απαξιωτική εκδήλωση ενός ατόμου απέναντι σε έναν νέο όρο και ή απόρριψη του όρου εκ μέρους του μπορούν, κατά τη γνώμη μας, να υπαχθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες:

1. **Αδιαφορία.** Το άτομο δεν ενδιαφέρεται σοβαρά για τα γλωσσικά ζητήματα και αποφεύγει τα δύσκολα· το ενδιαφέρει μόνο να επικοινωνεί στοιχειωδώς («όπως νά 'ναι») με τη γλώσσα του, ανακατεύοντάς την με ένα σωρό άκριτα άμεσα γλωσσικά δάνεια.
2. **Ιδεολογία.** Το άτομο είναι «καθηλωμένο» σε ορισμένες γλωσσικές εμμονές και είναι πολύ δύσκολο να το αποσπάσεις από τα «πιστεύω» του. Στέκεται αρνητικά απέναντι στο καινούργιο. Τον νεολογισμό τον θεωρεί κάτι σαν «βεβήλωση». Τις λέξεις που «δεν υπάρχουν στο λεξικό» τις θεωρεί απαράδεκτες. Στο ένα άκρο, κάποια από αυτά τα άτομα είναι «κολλημένα στο παρελθόν» και κινδυνολογούν για το μέλλον της γλώσσας· στο άλλο άκρο κάποια άλλα αντιμάχονται την «προσκόλληση στο παρελθόν» σε βαθμό που εμφανίζονται σαν να απεχθάνονται το παρελθόν και να αντιτίθενται στην ανάπτυξη της γλώσσας *με ίδια μέσα*, για την κάλυψη των αναγκών του παρόντος και του μέλλοντος.

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

3 **Γλωσσικό αισθητήριο.** Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, όμως, ο νέος όρος προσκρούει στο *γλωσσικό αισθητήριο* του ατόμου. Η πρόσκρουση αυτή μπορεί να εκφραστεί με τρία επίθετα:

δυσπρόφερτος (*δεν προφέρεται εύκολα*),

δυσήκουστος (*δεν «ακούγεται» καλά/ευχάριστα*),

δυσνόητος (*δεν γίνεται εύκολα κατανοητός*).

Η πρώτη περίπτωση έχει σχέση με τον βαθμό εξοικείωσης του ατόμου στη χρήση φωνητικών μονάδων (φθόγγων) και συμπλεγμάτων που απαντώνται και λειτουργούν στη σημερινή φάση της γλώσσας μας.

Η δεύτερη περίπτωση αφορά περισσότερο τις προηγούμενες *συμφωνίες* που έχει υπόψη του το άτομο για τον όρο ή τα οροστοιχεία του και ενδεχόμενες «άσχημες» συνδηλώσεις.

Η τρίτη περίπτωση απορρέει από την (δικαιολογημένη) αδυναμία του ατόμου να συλλάβει πλήρως τη νέα **έννοια** απλώς και μόνο ερχόμενο σε επαφή με τον νέο **όρο**.

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

Σ' αυτούς τους τρεις γενικούς χαρακτηρισμούς μπορούν να ενταχθούν οι δυσμενείς χαρακτηρισμοί που συνοδεύουν συχνά την αρνητική *πρώτη* αντίδραση απέναντι σε έναν νέο όρο, όπως είναι οι ακόλουθοι:

άστοχος/ανεπιτυχής/λανθασμένος

(χαρακτηρισμοί που διατυπώνονται χωρίς ψύχραιμη και τεκμηριωμένη αιτιολόγηση),

αδόκιμος

(με την έννοια της μη διαδεδομένης χρήσης του όρου, λες και ο νέος όρος έπρεπε να έχει χρησιμοποιηθεί πριν επινοηθεί ώστε να είναι δόκιμος),

ανύπαρκτος/ανυπόστατος

(χαρακτηρισμός που δεν έχει νόημα, αφού η νέα έννοια δεν υπήρχε πριν, ώστε να προϋπάρχει και ο όρος),

κακόηχος/απαίσιος/αστείος/ κωμικός/γελοίος/ανόητος...

(αυθόρμητη προσωπική αισθητική αξιολόγηση).

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

Η αξιολόγηση ενός νέου **όρου**, όμως, δεν πρέπει να βασίζεται στην πρώτη εντύπωση, αλλά να γίνεται αφού πρώτα έχει γίνει κατανοητή η **έννοια** την οποία παριστάνει ο νέος όρος και έχει διαπιστωθεί το **χαρακτηριστικό** ή τα **χαρακτηριστικά** της που προβάλλονται μέσω του όρου. Και αυτό δεν γίνεται απλώς με την επαφή με τον όρο και μόνο. Η **έννοια** γίνεται κατανοητή μέσω πιο εκτεταμένης περιγραφής της, μέσω ενός **ορισμού**, από τον οποίο προκύπτει το στοιχείο στο οποίο βασίστηκε η **συμφωνία** για την παράσταση της έννοιας με τον συγκεκριμένο όρο.

Ασφαλώς και «έχει το δικαίωμα» κάποιος να προσάψει αρνητικούς χαρακτηρισμούς σε έναν νέο ελληνικό όρο! *Αφού όμως πρώτα τον εξετάσει και τον βρει να μην συμφωνεί με κάποια από τις αρχές σχηματισμού όρων.*

Γλωσσικό αισθητήριο – Πρώτη επαφή με έναν νέο όρο

Οι χαρακτηρισμοί αυτοί είναι, αντίστοιχα:

1. *μη διαφανής (αδιαφανής)*, όπως ο όρος **μπαγιονέτ** έναντι του διαφανούς όρου **στρεψιπεραστός**,
2. *μη συνεπής (ασυνεπής)*, όπως ο όρος **οινόπνευμα** έναντι του συνεπούς όρου **αιθανόλη**,
3. *μη κατάλληλος (ακατάλληλος)*, όπως ο όρος **αερογενής ήχος** έναντι του κατάλληλου όρου **αερόφερτος ήχος** (απόδοση του αγγλικού **airborne sound**),
4. *μη οικονομικός (ανοικονόμητος, σχοινοτενής)*, όπως ο πολυλεκτικός όρος **τοποθετημένος πλάτη με πλάτη** έναντι του μονολεκτικού **νωτεπίνωτος** (απόδοση του αγγλικού **back-to-back**),
5. *μη παραγωγικός*, όπως όλα τα αναφομοίωτα άμεσα δάνεια: **στάνταρντ, στούντιο, τέμπο, ...**,
6. *μη ορθός (λανθασμένος)*, όπως ο όρος **ιονικός** έναντι του ορθού όρου **ιοντικός** (απόδοση του αγγλικού **ionic**),
7. *μη ελληνογενής (= μη συνιστάμενος από οροστοιχεία ελληνικής προέλευσης)*, όπως όλα τα άμεσα δάνεια και ιδιαίτερα τα γραφόμενα με λατινικούς χαρακτήρες: **μπάτζετ, πρότζεκτ, life style** έναντι των αντίστοιχων όρων **προϋπολογισμός, έργο, βιοτροπία**.

Οι όροι που έχουν υιοθετηθεί ή παραχθεί από τα όργανα της ΕΛΕΤΟ

Τα συλλογικά μέλη της ΕΛΕΤΟ, αρχίζοντας πριν από την ίδρυσή της (από την δεκαετία του 1970, όλα σχεδόν ως όργανα του ΕΛΟΤ) και συνεχίζοντας εντατικότερα μετά την ίδρυσή της (1992) μέχρι σήμερα, έχουν **επιλέξει, υιοθετήσει** (ή **δημιουργήσει** από την αρχή) και τελικά **τυποποιήσει** πολλές χιλιάδες όρους (που περιλαμβάνονται σε πολλές εκατοντάδες **Ελληνικά Πρότυπα** (μόνο τα **τηλεπικοινωνιακά** πρότυπα είναι **1194**)).

Αν και τα πρότυπα δεν είναι δωρεάν διαθέσιμα στο κοινό, οι αλληπάλληλες έντυπες εκδόσεις των *γλωσσαρίων όρων* των οργάνων αυτών, όλα αυτά τα χρόνια, διετίθεντο δωρεάν σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Πολλοί από αυτούς τους όρους, λόγω της ευρύτερης διάδοσης και χρήσης της τεχνολογίας, από τις ΕΓ των θεματικών πεδίων έχουν διαχυθεί και στην ΓΝΕ και χρησιμοποιούνται, εκτός από τους ειδικούς των σχετικών πεδίων, και από πολλούς άλλους (τεχνικούς συγγραφείς, μεταφραστές, δημοσιογράφους, ιστολόγους κ.ά.), αλλά και κάποιοι από το ευρύτερο κοινό που έρχεται σε επαφή με την τεχνολογία.

Οι όροι που έχουν υιοθετηθεί ή παραχθεί από τα όργανα της ΕΛΕΤΟ

Μερικοί από αυτούς τους όρους είναι:

*ακοομέτρηση, ανάδραση,
διάδραση, διαδραστικός,
διαπαραπομπή, διασύνδεση, διατερματικός,
διεπαφή, διεργασία, διερμήνευση, διερμηνευτής,
δομοστοιχείο, δυαδικό ψηφίο,
εικονοστοιχείο, εκτυπωτής, ελεγκτήρας, εξομοίωση,
επιγραμμικός, ευρετηρίαση,
κινητή τηλεφωνία, κινητό τηλέφωνο,
λογισμικό,
μεταγλώττιση, μεταγλωττιστής, μορφότυπο,
περιαγωγή, προσομοίωση,
ραδιοκύμα,
σαρωτής, σύμπυκνος δίσκος,
υλισμικό.*

Συμπέρασμα

Η καθιέρωση **ειδικών όρων** σε ένα θεματικό πεδίο δεν γίνεται με το να «**κυλίσουμε**» τις νέες έννοιες **στο δρόμο**, να αφήσουμε τους **περαστικούς** να τους δώσουν **ό,τι όνομα νομίζει ο καθένας** και ύστερα να κάνουμε στατιστική και να πούμε: **Αφού έτσι το είπαν οι πολλοί αυτό είναι!**

Οι όροι των ειδικών θεματικών πεδίων είναι υπόθεση της **κοινότητας των ειδικών του κάθε πεδίου**, στο πλαίσιο της **πρωτογενούς οροδοσίας** ή της **δευτερογενούς οροδοσίας**. Αυτοί επιβάλλεται να λειτουργούν συλλογικά και καλό είναι να συνεργάζονται με τους ειδικούς της Ορολογίας, ώστε να εφαρμόζονται οι **Αρχές σχηματισμού όρων**.

Επιπλέον, στο πλαίσιο ενός **δημόσιου σχολιασμού** μπορεί να ζητηθεί και η γνώμη ενός ευρύτερου κοινού, κυρίως για την **επιλογή μεταξύ υποψήφιων όρων** οι οποίοι έχουν εκπονηθεί από τους ειδικούς. **Αυτή είναι και η πρακτική που έχει εφαρμοστεί ως τώρα από την ΕΛΕΤΟ και τα συλλογικά μέλη της.**

Συμπέρασμα

Η **έντονη απόρριψη** ενός νέου ειδικού όρου, εκ μέρους ενός ατόμου που έρχεται σε πρώτη «επαφή» με τον όρο αυτό, οφείλεται κυρίως σε **πλημμελή γνώση** της *τελευταίας συμφωνίας* των ειδικών βάσει της οποίας επελέγη η συγκεκριμένη λέξη ή φράση για να αποτελέσει τον όρο που θα εκπροσωπεί την συγκεκριμένη έννοια.

Το **γλωσσικό αισθητήριο** του ατόμου έχει **υποκειμενικό** χαρακτήρα, διότι σύγκειται αφενός από το **βάθος** και την **έκταση** της γνώσης του ατόμου σχετικά με τις **προηγούμενες συμφωνίες** που αφορούν τη λέξη, ή τις λέξεις, του όρου και αφετέρου από την **αισθητική** του ίδιου του ατόμου.

Συμπέρασμα

Πέρα από την «πρώτη αίσθηση» και την κατανόηση της έννοιας (δηλαδή της *τελευταίας συμφωνίας*), για την αξιολόγηση ενός όρου, τον ρόλο **αντικειμενικών κριτηρίων** παίζουν οι επτά *αρχές σχηματισμού όρων*, των οποίων η προτεραιότητα εφαρμογής στην συγκεκριμένη περίπτωση έχει εκτιμηθεί και αποφασιστεί από αυτούς που οροδότησαν.

Σύμφωνα με τις αρχές αυτές, μπορεί να κρίνεται ένας νέος όρος και εάν θεωρείται ότι δεν είναι κατάλληλος να προτείνεται, τεκμηριωμένα, στην κοινότητα του σχετικού θεματικού πεδίου, η αντικατάσταση ή η βελτίωσή του.

Η ίδια η κοινότητα αυτή έχει την ευθύνη της ορθής χρήσης και ανάπτυξης της Ειδικής Γλώσσας του πεδίου, η σημαντικότερη συνιστώσα της οποίας είναι το σύγχρονο, διαρκώς αναπτυσσόμενο και συντηρούμενο ορολόγιο του πεδίου.

Ευχαριστώ! - Κ.Β.